

УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСНА БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТЕЙ ІМ.В.ЛЯГІНА

*Соціально-реабілітаційна
діяльність дитячої бібліотеки:
загальні напрямки, цілі та
зміст.*

(Інформаційно-аналітичний огляд)

Миколаїв
2011

Соціальна реабілітація – робота, спрямована на відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей і підлітків, їх соціальних функцій, приведення індивідуальної чи колективної поведінки у відповідність до загально визнаних суспільних правил і норм.

В наш час дитяча бібліотека являється однією із важливих складових у системі соціокультурної реабілітації дітей і підлітків. Так, соціально-реабілітаційна діяльність бібліотек, що обслуговують дітей, як і будь-який інший вид діяльності, має свої якісні характеристики.

Найзагальнішими з них є: цілеспрямованість, опосередкованість, суб'єктивність, інтенсивність, динамічність, ефективність.

Дитячі бібліотеки Миколаївщини набули певного досвіду роботи в даному напрямку. Ця робота включає в себе наступні напрямки:

- ✓ створення умов для широкого доступу до інформації;
- ✓ найбільш повне забезпечення навчальних, професійних, самоосвітніх потреб і запитів читачів;
- ✓ залучення дітей до читання, культурних цінностей, допомога в оволодінні учбовими програмами;
- ✓ виховання всебічно розвинутої, соціально активної особистості;
- ✓ організація дозвілля за допомогою любительських об'єднань, клубів за інтересами, літературно-музичних заходів.

Завдання роботи сучасної дитячої бібліотеки в цьому напрямку роботи полягає і у тому, щоб раціонально визначати всі види соціально-реабілітаційного процесу: діагностичну, коректувальну, розвиваючу, освітню, пропагандистсько-консультативну діяльність, діяльність з самоосвіти і саморозвитку тощо, які б не лише відповідали цілям і завданням соціальної реабілітації, але й були доцільними з погляду задоволення потреб дитини.

Протягом останніх років бібліотеки, що обслуговують дітей, розробляють і *впроваджують у свою роботу цільові комплексні програми та проекти*, які мають соціальну направленість і значущість, перспективність для культурного розвитку області.

Деякі з таких програм були створені саме для розвитку та вдосконалення обслуговування дітей з обмеженою мобільністю.

Досвід такої роботи мають:

- **Арбузинська РДБ та Врадіївська РДБ** (комплексна цільова програма «Повір у себе»). Мета яких сприяти засобами інформаційно-бібліотечної роботи успішному розвитку особистості, подоланню негативних наслідків інвалідності та адаптації з обмеженими фізичними можливостями; залучати до

спільної творчої діяльності дітей з обмеженими фізичними можливостями та їх здорових ровесників.

- **Єланецька РДБ** (соціально-культурна програма «Душу лікує добро і слово»). Її мета – допомога соціально-незахищеним дітям у розумінні цінності та життєвої необхідності книги і знань для формування світогляду, визначення місця в житті та впевненості у власних силах і можливостях.
- **Дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м. Вознесенська»** (комплексна програма «Шлях до милосердя»). Програма має завдання поліпшити обслуговування дітей з обмеженими фізичними можливостями, з багатодітних і малозабезпечених сімей книгою, формування літературно-естетичного смаку, любові до літератури та читання.

ЦБС для дітей м. Миколаєва (програма «Глибинна екологія людства на захист дитинства», проект «Ти не один у світі»). Завдання цих програм - допомогти розкрити і сприяти соціальній реабілітації і інтеграції дітей в суспільство шляхом надання інформаційної підтримки і забезпечення доступу до необхідної інформації.

Працюючи за комплексними програмами, вищезгадані бібліотеки стали своєрідними центрами реабілітації дітей з обмеженою мобільністю. Вони здійснюють велику інформаційно-освітню діяльність, направлену на доведення книги до соціально-незахищених дітей, використовуючи різноманітні форми обслуговування, а саме:

- ✓ надання необхідної літератури, в т.ч. спеціальних форматів на допомогу навчальній, професійній, дозвілєвій діяльності;
- ✓ довідково-бібліографічне обслуговування на основі вивчення інформаційних потреб абонентів;
- ✓ створення в бібліотеках бібліографічних та фактографічних баз даних, списків нових надходжень тощо;
- ✓ участь цієї категорії читачів у масових заходах, творчих об'єднаннях, читацьких клубах з метою організації їх дозвілля, збагачення емоційно-чуттєвого досвіду дитини з обмеженою мобільністю, розширення соціальних контактів з однолітками;
- ✓ створення умов для надання бібліотечно-бібліографічної допомоги батькам дітей-інвалідів, фахівцям, що займаються вихованням та навчанням цих дітей.

Бібліотеками області проводяться заходи, присвячені Дню захисту дітей, Дню Інваліда, Дню Милосердя (Вознесенська ЦБС, Арбузинська, Березнегуватська Братська, Веселинівська, Доманівська Казанківська, Єланецька, Новобузька, Новоодеська РДБ);

Організуються виїзди з літературними заходами в спеціалізовані навчальні заклади (Братська, Березанська, Врадіївська, Казанківська РДБ, ОДБ ім.В.Лягіна, ЦБС для дітей м. Миколаєва);

Ця робота носить постійний, комплексний характер в Арбузинській, Казанківській РДБ, дитячій бібліотеці КЗ «Бібліотечна мережа м. Вознесенська», ЦБС для дітей м. Миколаєва, ОДБ ім. В.Лягіна.

Бібліотеками області проводиться значна робота з накопичення інформації, створення баз даних та організації інформаційних “зон” для цієї категорії читачів. Надається різноманітна фактографічна інформація, ведеться оперативне інформаційне обслуговування батьків та фахівців, професійно пов’язаних з цією категорією читачів.

Виявлення та облік читачів-дітей з обмеженими можливостями в дитячих бібліотеках області ведеться за допомогою:

• **карток обліку соціально-незахищених дітей району, міста** (ЦБС для дітей м. Миколаєва, Арбузинська, Березнегуватська, Братська, Доманівська, Казанківська, Первомайська РДБ) з виділенням таких груп:

- діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування;
- діти з багатодітних сімей;
- важковиховувані діти;
- діти з малозабезпечених сімей;
- діти з обмеженою мобільністю.

• **списків дітей, що надають бібліотеці відділи державної соціальної допомоги інвалідам при райуправлінні соціального захисту населення, з виділенням окремої читацької групи** (Веселинівська, Доманівська, Єланецька, Очаківська, Новоодеська РДБ)

• **обліку формулярів з відповідною поміткою для кожної групи** (дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м. Вознесенська», Березанська, Врадіївська, Казанківська, Миколаївська, Очаківська, Новобузька РДБ та Вознесенська ЦБС).

Реалізація прав соціально-незахищених дітей на отримання послуг бібліотеки забезпечується за допомогою:

- **стаціонарного обслуговування**, тобто безпосередньо в бібліотеці (Березанська, Березнегуватська, Братська, Веселинівська, Врадіївська, Єланецька, Очаківська, Новобузька РДБ, ЦБС для дітей м. Миколаєва, ОДБ ім. В.Лягіна)

- **обслуговування дітей та їх батьків у режимі «Домашній абонемент»** (Вознесенська ЦБС, Братська, Веселинівська, Владіївська, Первомайська, Казанківська, Новоодеська РДБ, ЦБС для дітей м. Миколаєва)
- **обслуговування у Центрах соціальної реабілітації інвалідів** (Березанська, Казанківська РДБ, дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м. Вознесенська», ЦБС для дітей м. Миколаєва, ОДБ ім. В.Лягіна)
- **обслуговування в стаціонарах дитячих лікувальних закладах міста, району** (ЦБС для дітей м. Миколаєва, ОДБ ім. В.Лягіна) .

Бібліотечним обслуговуванням охоплені основні категорії соціально-незахищених дітей:

✓ інваліди по зору (Баштанська, Братська, Владіївська, Казанківська, Очаківська, Первомайська РДБ, ОДБ ім. Лягіна)

✓ інваліди по слуху (Березанська, Казанківська, Очаківська, Первомайська РДБ, ОДБ ім. В.Лягіна)

✓ діти, що потребують інтелектуальної корекції (Вознесенська ЦБС, Березанська, Братська, Владіївська, Казанківська, Очаківська, Первомайська РДБ, дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м.Вознесенська», ЦБС для дітей м. Миколаєва, ОДБ ім. В.Лягіна)

✓ діти, що страждають на захворювання опорно-рухової системи (Вознесенська ЦБС, Казанківська, Первомайська РДБ, ЦБС для дітей м. Миколаєва, ОДБ ім. В.Лягіна)

✓ соціально-незахищені діти, діти-сироти (Вознесенська ЦБС, Березанська, Братська, Владіївська, Казанківська, Очаківська, Первомайська РДБ, дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м.Вознесенська», ЦБС для дітей м. Миколаєва, ОДБ ім.В.Лягіна).

Довідково-бібліографічне обслуговування цієї категорії читачів ведеться на основі вивчення їх інформаційних потреб. У свою чергу, **інформаційні потреби соціально-незахищених дітей вивчаються методами:**

- *анкетування* (Вознесенська ЦБС, Березанська, Березнегуватська, Братська, Веселинівська, Казанківська, Очаківська, Первомайська РДБ, дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м.Вознесенська»)

- *індивідуальних співбесід та експрес-опитувань* (Вознесенська ЦБС, Березанська, Березнегуватська, Владіївська, Казанківська, Первомайська РДБ).

Окремо хотілося б відмітити роботу **ЦБС для дітей м. Миколаєва**, яка має розвинену систему інформування цієї категорії читачів.

В бібліотеці сформовано Банк даних з основних питань, пов'язаних з правовими, соціальними, медичними напрямками життєдіяльності дітей-інвалідів та їх сімей.

Координована модель цього обслуговування визначена в інформаційно-релаксаційному центрі «Соняшник», який діє на базі **Миколаївської центральної міської бібліотеки для дітей ім.Ш.Кобера і В.Хоменка.**

У центрі виділено ергономічну та релаксаційну зони: «Крок назустріч», де діти змістовно проводять свій вільний час та отримують необхідну інформацію.

Для батьків, лікарів-реабілітологів, педагогів організована інформаційна «зона»: «Промінець надії», де представлені зібрання книг та періодичних видань з педагогіки, психології, логопедії, реабілітології, банк даних з переліком різноманітних соціальних, психологічних, педагогічних установ та організацій, центрів, об'єднань, які займаються проблемами дітей, що мають обмежені можливості та доступ до мережі Інтернет.

Дозвіллєва діяльність дітей з особливими потребами сприяє гармонійному розвитку, ініціативності, удосконалює її емоційну сферу. За допомогою гри та творчості засвоюються основні морально-етичні поняття, відбувається навчання культурі спілкування.

Головна мета такої діяльності полягає у створенні дітям з особливими потребами такого психологічного мікроклімату, при якому:

- ✓ вони могли б виявити свої здібності
- ✓ розкрити таланти
- ✓ усвідомити своє місце в сім'ї та суспільстві
- ✓ проявити особистість та комунікативність.

Основними формами такої роботи в дитячих бібліотеках Миколаївщини є:

- **ігрові заходи** (Вознесенська ЦБС, Березанська, Березнегуватська, Братська, Єланецька, Казанківська РДБ, дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м.Вознесенська»)

- **літературні свята** (Вознесенська ЦБС, Березанська, Березнегуватська, Братська, Владіївська, Доманівська, Очаківська РДБ, дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м.Вознесенська»)

- **літературні огляди, бесіди** (Вознесенська ЦБС, Березнегуватська, Веселинівська, Владіївська, Казанківська, Очаківська, Первомайська РДБ, дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м. Вознесенська»)

- **лялькові вистави** (Березанська, Березнегуватська, Казанківська, Очаківська ЦДБ, дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м. Вознесенська»).

Пріоритетною серед дозвіллево-освітніх форм роботи вважається **створення творчих читацьких об'єднань за інтересами**.

Їх мета допомогти дитині:

- виявити свої здібності
- збагатитися новими знаннями
- навчитися творчо мислити і розвивати уяву
- прилучитись до культурних і літературних цінностей тощо.

Досвід такої роботи мають:

✓ **Арбузинська РДБ**, де з 2005 року працює клуб «Гармонія», метою якого є розвиток творчих здібностей у дітей з обмеженими можливостями. Клуб має статут, план роботи на рік обговорюється з дітьми. Заняття проводяться в ігрових формах. До роботи клубу залучені фахівці;

✓ **Очаківська РДБ** (створена читацька група для організації творчого дозвілля дітей-інвалідів та звичайних читачів бібліотеки).

Організатори та керівники таких клубів та об'єднань, як правило, бібліотекарі, а помічники – педагоги, батьки дітей-інвалідів, в деяких випадках психологи, дефектологи, лікарі.

Ще один з важливих факторів, що сприяє всебічному гармонійному розвитку соціально-незахищеної дитини, - **це участь у творчих та читацьких конкурсах**. Вони формують дитину як творчу особистість, якій в процесі дозвілєвої діяльності надається можливість самореалізації та саморозвитку.

Так, протягом останніх років діти з обмеженими можливостями Миколаївщини взяли участь у :

- Всеукраїнських, обласних та районних конкурсах дитячої творчості (дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м.Вознесенська», Арбузинська, Березанська, Березнегуватська, Веселинівська, Врадіївська, Жовтнева, Казанківська, Очаківська РДБ, ОДБ ім. В.Лягіна)

- Фестивалях дитячої творчості (ЦБС для дітей м. Миколаєва).

Необхідною умовою створення і ефективної діяльності системи бібліотечного обслуговування дітей з обмеженими можливостями є координація роботи бібліотек різних відомств (дитячих, шкільних, спеціальних) і культурно-дозвілєвих, соціальних та громадських установ. Вона здійснюється на усіх рівнях, охоплює різні напрямки бібліотечної роботи, створюючи більш широкі можливості для задоволення інтересів даної категорії читачів.

Зв'язки бібліотек для дітей з суміжними соціальними інститутами (школами, будинками культури, центрами реабілітації) йдуть на користь читачам. При цьому бібліотека стає провідним змістовним елементом всієї соціально-культурної інфраструктури, без якого неможливе повноцінне функціонування інших складових.

Більше 15-ти років у бібліотеці обласного літнього оздоровчого табору для дітей-сиріт «Орлятко» працюють співробітники Обласної бібліотеки для дітей ім. В.Лягіна. Бібліотекарі Обласної бібліотеки для дітей приділяють велику увагу інтер'єру бібліотеки табору та наповненню бібліотечного фонду. Протягом літа бібліотекарі проводять з цією категорією дітей різні масові заходи. Це і літературні вистави, літературні вікторини, конкурси, читання книжок під відкритим небом на дитячих майданчиках.

За участю районних Товариств інвалідів, управлінь соціального захисту, Центрів соціально-психологічної реабілітації, в районних бібліотеках для дітей області були організовані та проведені комплексні заходи для дітей з обмеженими можливостями. Це такі заходи, як:

- марафон «Синій птах щастя» (Арбузинська РДБ);
- благодійна акція «Хай сонце гріє кожну душу» (Врадіївська РДБ);
- святкові програми в інтернаті для дітей-сиріт «Сонечко» (Березанська РДБ);
- акція «Подаруй книгу табору «Орлятко» (ОДБ ім. В.Лягіна).

Слід зазначити певні **проблеми та недоліки в організації обслуговування** соціально-незахищених дітей.

Це – недостатня матеріально-технічна база бібліотек. **Більшість з них не пристосовані до прийому у своїх стінах дітей з обмеженою мобільністю:**

✓ відсутні спеціальні під'їзди до будівлі, пандуси, поручні, дзвінки виклику (дитяча бібліотека КЗ «Бібліотечна мережа м. Вознесенська», Жовтнева, Новоодеська, Кривоозерська РДБ, дитяча бібліотека м. Первомайська, КЗ «Міська бібліотека для дітей» м. Южноукраїнська, бібліотеки-філії №2,4,5,10 ЦБС для дітей м. Миколаєва), а там де вони є, важко піднятися одній дитині без сторонньої допомоги;

✓ в деяких бібліотеках важко користуватися дзвінком, так, як до кнопки виклику важко під'їхати дитині на візку (Казанківська РДБ);

✓ відсутня спеціальна комп'ютерна техніка (для створення робочого Інтернет-місця читача з обмеженими можливостями);

✓ не вистачає музичної та аудіоапаратури, ігрового матеріалу;

✓ відсутні книги зі шрифтом Брайля;

✓ відсутня озвучувальна література для дітей з вадами зору та аудіокниги. Аудіокниги в невеликій кількості є тільки в ОДБ ім. В.Лягіна та в ЦБС для дітей м. Миколаєва.

✓ не вистачає літератури по соціальній реабілітації для керівників дитячого читання, а також і для самих бібліотечних працівників з метою підвищення самоосвіти по даному напрямку роботи.

Існує проблема недостатнього рівня готовності бібліотекарів дитячих бібліотек до глибоких та систематичних контактів з дітьми, які відносяться до групи соціально-незахищених.

Є нагальна потреба у спеціальній підготовці бібліотекарів, тобто у проведенні занять розвиваючого напрямку з юристами, медиками, педагогами-дефектологами, логопедами, соціальними працівниками, психологами.

Тому що, звичайному бібліотекарю обслуговувати дітей з особливими потребами морально важко, не вистачає знань з дитячої та медичної психології.

Все частіше виникає питання про комплексне обслуговування соціально-незахищених дітей в бібліотеці, коли до цієї справи будуть залучені юристи, психологи, фахівці з офтальмології, логопедії, дефектології, соціальні працівники тощо.

Укладач та комп'ютерний набір:
Редактор:
Відповідальна за випуск:

Задерій Л.Л.
Давидюк Л.І.
Жайворонок Т.А.